

Eina nuo 1988 m. spalio 28 d.

LPKTS puslapis interne: <http://www.lpkts.lt>

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGOS SAVAITRAŠTIS

* 2014 m. gruodžio 29 d. *

Pakruojo rajone pažymėtos Kūčių ir šv. Kalėdų įvykių 70-osios metinės

Prie Liubauskų ir Stasio Bagdonų šeimos kapo stovi jų giminės.
Peleniškių piliakalnis

R. Urbos nuotraukos

Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai buvo teisiamas lietuvių tautos naikinimas, vyrai mobilizuojami į Raudonąją armiją. NKVD ir jų parankiniai stribai suiminėjo besislapstantčius vyrus, tardė juos ir Pakruojo krašte, ypač 1944 metų gruodžio 18–27 dienomis, per Kūčias ir šv. Kalėdas, Pakruojo žemę nusėjo nužudytaisiais, o jų sodybas pavertė gaisravietėmis.

Gruodžio 18-ąją Klovainių seniūnijos Akmenelių kaime buvo sudeginta eigulio Povilo Šumskio sodyba, gretimame Meilūnų kaime – Prikockių sodyba. Žuvo šeši civiliai gyventojai ir susišaudymą Prikockių sodyboje išprovokavęs kareivis.

Gruodžio 24-ąją – Kūčių ryta Pašvitinio seniūnijoje enkavedistai su stribais apsupo Bučiūnų kaimą, nušovė tris vyrus: Joną Nainį, tėvą ir sūnų Lapinskus. Gruodžio 25 dieną Vaiškoniu kaime nušovė Joną ir Vincą Račus ir jų giminaitį mokytoją Čypą. Gruodžio 26-ąją Peleniškių kaime nušovė Alfonsą, Praną ir Leoną Liubauskus, Stasi Bagdoną ir Feliksą Kriauciūną. Alfonso Liubausko sodybą sudegino.

Gruodžio 26-ąją degė Leono Grigaliūno sodyba Starkonių kaime, nušauti trys vyrai: Aleksas Norvaiša, Leonas Grigaliūnas ir Edvardas Steponaitis...

Linkuvos seniūnijos Ūdeku kaime sovietiniai kareiviai, sučiupė Kalėdų šventėms parvokusius namo Radviliškio depo darbininkus Steponą Ratkų, Juozą Gylį ir Praną Dauparą, juos areštavo, nuvarė prie Ūdeku kapinaicių ir ten nušovė. Prano Dauparo tėvų trobą uždegė, bet subėgė kaimo žmonės gaisrą užgesino.

Represijos tėsesi ir per 1945-ųjų šv. Kalėdas. Lygumų seniūnijos Išdagiečių kaime gruodžio 25-ąją areštavo Povilą, Juozą ir Motiejų Dominauskus, sudegino sodybą. Vaigalių kaime nušovė Stasi, Aloyzą ir Adolį Dominauskus, sodybą sudegino.

LPKTS Pakruojo filialas nutarė surengti tris popietes Pašvitinyje, Lygumuose ir Pakruojoje buvusiems kruvinuių Kūčių ir šv. Kalėdų įvykiams atminti – kad galėtų gausiau dalyvauti dar esantys šiu įvykių liudininkai, giminės, artimieji. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga renginius parėmė pagal Socialinių reikalų ir darbo ministrės vykdomą programą „Remtivyresnio amžiaus žmonių veiklą“.

Pirma minėta popietė įvyko Pašvitinyje.

Renginys prasidėjo 1944-ųjų metų aukų poilsiovietėlankymu. Visų pirma nuvykome į

Peleniškių piliakalnį, aplankėme dviejų nukentėjusių šeimų kapus.

Taip sustojome prie 1919–1921 metų Nepriklausomybės kovų kario, 1941 metų birželio sukilio dalyvio, kario savanorio Felikso Kriauciūno (1898–1944 metų gruodžio 26 diena) ir jo motinos Elenos Kriauciūnenės (1874–1957), 1945-ųjų tremtinės, dešimties vaikų motinos, mirusios 1957 metais Krasnojarsko krašte ir 1991 metais perlaidotos į Peleniškių piliakalnio kapines, kapo.

Taip pat Alfonso, Leono ir Prano Liubauskų ir Stasio Bagdono, nužudytu 1944 metų gruodžio 26 dieną, kapą. Cia palaidoti ir Liubauskų tėvai, užauginę vienuolika vaikų. Prie jų kapo – akmeninis kryžius. Ant Peleniškių piliakalnio ši paminkla pastatė jų giminaičiai beveik po dešimties žūties metų. Penkių metrų aukščio Gedimino stulpus primenantis paminklas su metaliniu kryžiumi virš jo, žuvusių vardais ir žūties data sovietų valdžiai vis badė akis...

1944 metų gruodžio 26-osios ryta enkavedistai ir stribai apsupo Pelaniškių kaimą. Pas Alfonsą Liubauską slėpėsi brolis Pranas iš Voronių kaimo ir žmonos brolis Stasys Bagdonas; jie buvo išsikėsė duobė daržinėje po šienu. Enkavedistai jėjo į tvartą, kur Liubauskienė melžė karves. Pranas Liubauskas ir Stasys Bagdonas buvo atėję pavalygti. Jie puolė į daržinę slėptis, bet buvo pastebeti ir pašaukti išeiti laukan, o išeinančius Praną Liubauską ir Stasi Bagdoną daržinės tarpduryje enkavedistai sušaudė.

Uždegė daržinę ir tvartą. Alfonsą Liubauską tardė kambaryje, po to nušovė. Stribas pakvietė kaimyną Juozą Kriauciūną. Jam ir kitam vyriui liepė išnešti Alfonsą Liubauską ir imesti į ugnį. Ieškojo Ilgakojo, bet jis su žmona išvakarėse buvo dingęs iš Peleniškių. Feliksui Kriauciūnui ir Leonui Liubauskui liepė pasiruošti – varys į Pašvitinį tardyti.

(keliamas į 4 psl.)

Palydimus metus pripildėme prasmingų darbų, kuriuos atnešė mūsų bendravimas ir bendradarbiavimas.

Tikimės, jog šv. Kalėdos nuskaidrino dvasią, atvėrė naujas erdves mintims bei planams, o Naujieji 2015-ieji atneš veržlius užmojus, ambicingus siekius ir gražius darbus.

Sveikatos, stiprybės jums, jūsų artimiesiems, santarvės, švieisos, gerovės jūsų namams!

**LPKTS valdybos piramininkė
Rasa Duobaitė-Bumbulienė,
LPKTS valdyba ir taryba**

Padėka

Nuoširdžiai dėkojame:

Česlovui Zająuskui – 10 litų ir **Juozui Jankūnui – 1035,84 litų**, paaukojusiems nuo Rusijos agresijos nukentėjusiems Ukrainos žmonėms;

Juozui Kraanauskui – 5000 litų, LPKTS Garliavos filialui ir pirmininkui **Mindaugui Baboniui – 2839 litus**,

LPKTS Ežerėlio filialui ir pirmininkui **Vytui Sinkevičiui – 227 litus**,

suteikusiems paramą savaitraščiui „Tremtinys“ ir Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungai.

Tariame ačiū mokytojui iš Marijampolės Jeronimui Šalčiūnui, savo draugams ir pažystamiesiems už prenumeravusiam 14 „Tremtinio“ komplektu 2015 metams.

**LPKTS valdybos pirmininkė
Rasa Duobaitė-Bumbulienė**

Nuotrauka „Kalėdos kareivinėse“ 1935 metais buvo publikuota žurnale „Karys“ Nr. 51–52.

Atpažinusieji fotografijoje išsiamžinusius karius, prašome pašambinti Gintarui Lučinskui tel. 8 614 70 978.

Nuotrauka iš Artūro Narkevičiaus kolekcijos

Parbigo fenomenas

Trėmimų istorijoje plėtai žinomi atvejai, kai įvairiai būdais tremtiniai grįždavo Lietuvon. Tas grįžimas dažniausiai būdavo nelegalus. Sakydavo: „pabėgo į Lietuvą“. Už pabėgimą tek davė skaudžiai nukentėti. Jei bėglį išaiškindavo, geriausiu atveju jį per kalėjimus, etapais grąžindavo į seną tremties vietą. Tai lietė asmenis, kurie pabėgo būdami nepilnamečiais. Pilnamečius bėgliaus (16 metų ir vyresnius) nu teis davė trejiems metams lagerio. Paprastai toks bėglys metus kalėdavo, laukdamas Ypatingosios komisijos, posėdžiavusios Maskvoje, nuospredžio, po to buvo etapuo jamas į vieną iš lagerių, kur likusį kalinimo terminą veltui duonos nevalgė – dirbo priverstinius darbus, tuo išpirkdamas savo tariamą „kalte“. Tačiau šitaip nelaimingo kalinio vargai nesibaigdavo. Jei pasibaigus įkalinimo terminui paprastas kalinys buvo išleidžiamas į laisvę, tai mūsų bėgliai buvo grąžinami į pirminę tremties vietą, vėlgi etapais per kalėjimus virtinė. Ta kelionė paprastai trukdavo mėnesį kitą, etapavimas labai vargindavo žmogų.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenimis, 1941–1948 metų trėmimų bėglių tremtinį užregistruoti 3678 žmonės, iš kurių grąžinti atgal į trėmimo vietas 425 žmonės, įklinčianti trejiems metams ir po to grąžinti į tremtį – 1161 žmogus. Šie skaičiai nėra absolūtūs, bet pakankamai iškalbin gi. Vėlesnių metų trėmimų bėglių tremtinį buvo žymiai mažiau.

Anų dienų bėgliai nevyko į tuščią vietą. Be abejo, susirašinėjo su giminėmis ar gerais pažištamais, gaudavo jų sutiki mą teikti prieglobstį bent jau pirmuoju laikotarpiu. Jei prasė pagalbos iš vienos pusės, jiems buvo tiesiama pagalbos ranga iš kitos. Charakteringus tremtinii bėgimo Lietuvon atvejus aptinkame Tomsko srities Parbigo–Bakčaro rajone.

Pagal tų vietų tremtinės Zinos Antanauskaitės–Brazaitės apskaičiavimus, iš užkampių, glūdinti neaprēpiamose Vakarų Sibiro pelkėse (Obės vidurupyje) 1941 metais buvo atitremti apie 560 žmonių. Jie buvo apgyvendinti 15–20 kaimų, išsibarsčiusių Obės intakų – Parbigo, Bakčaro, Čajos upių baseinuose, gyveno izoliuoti, menkai galėdami tarpusavyje susisekti, bendrauti. Pokario metais bėgimas iš šių vietovių į Lietuvą buvo labai komplikuotas dėl sunkiai įveikiamų transporto problemų. Vis dėlto ir jas buvo galima įveikti. Antai viena septynių

jaunuolių grupė pasidirbdino plaustą ir juo 1946 metų vasarą išplaukė Parbigo ir Čajos upėmis Obės link. Pasiekę geležinkelį, visi laimingai pasiekė Lietuvą. Deja, trečdaliui neilgai teko pasidžiaugti tėviškės dangumi – buvo areštuoti ir per kalėjimus ir lagerius sugražinti atgal į Parbigą.

Pirmai progai pasitaikius, motinos stengdavosi visokais būdais Tėvynėn išsiuisti savo atžalas. Tų pačių metų rudenį oficialiai organizuotos ekspedicijos metu atvykės Vladas Kaikaris iš Tomsko srities parvežė į Lietuvą 24 tremtinį vaikus našlaičius ir pusiau našlaičius. 1947 metų birželį Vladas Aleksandravičius, atvykės išsivežti savo sesers vaiko, kartu Lietuvon parvežė dar šešis vaikus. Tų pačių metų vasarą Petras Zlatkus iš Panevėžio atvyko išsivežti Lietuvon savo vaikaitės ir kartu parvežė dar keturis vaikus. Tremtinė Birutė Galinskaitė 1947 metų spalį iš Parbigo apylinkių parvežė į Lietuvą 16 vaikų. Tokios didelės vaikų grupės parvežimo aplinkybės neįšaikintos, sunkiai įsivaizduojamos. Bet pavyko aptikti vieną asmenį – Almonę Zakaravičiutę–Valantelię, kuri buvo parvežta Lietuvon su šia grupe, ir ji patvirtino Birutės Galinskaitės žygarbį. Taip, žygarbį, kitaip nepavadinsi. Matyt, B. Galinskaitė vėliau buvo areštuota, nes LGGRTC vardyno 1-ame tome pažymima, kad iš tremties, iš to pačio Parbigo, paleista 1957 metais. Šiandien, deja, jos jau nebéra. Mirė ir jos šeimos nariai, brolis ir sesuo, tad nėra galimybės vežimo aplinkybių patikslinti. Gal kažkuris iš parvežtųjų perskaitys šią žinutę ir atsilieps. Vis dėlto parvežta 16 žmonių.

Jei 1946–1947 metais dar buvo galimybės į Lietuvą pabėgti, tai vėlesnais metais NKVD gniaužtai vis stiprėjo, bėglių vis mažėjo. Dar įdomus faktas, susijęs su Parbigu.

1941 metais areštavo mokytojus Dalmotus, dirbusius Molėtų apylinkės Ciulėnų pradžios mokykloje. Vaikų tuo metu namuose nebuvo, tad jie ir liko Lietuvoje. Politiniu kaliniu tapęs tėvas Pranas mirė Rešotų lageryje, motina atsidūrė tremtyje Parbigo rajone, Komarovoje. Sūnus Gendrūtis sekmingai užaugo Lietuvuje, gavo pasą, baigė mokyklą, pradėjo mokytojauti. 1951 metais nyuko aplankytį tremtinės motinos. Grįžtant Lietuvon, Parbigo NKVD buvo su laikytas, pasas iš jo atimtas, jis pats ilgiems metams tapo tremtiniu, mat dar prieš dešimtmetį, būdamas devynme-

tis, buvo išrašytas į tremiamųjų sąrašą. Galop tremtis buvo panaikinta, motina išvažiavo į Lietuvą, o sūnus apsigyveno Tomske, kur mokėsi Kalnaka-sybos technikume ir vasaros atostogų metu mamos lankytį vykdavo Lietuvon, o mokyti grįždavo Tomskan. Viskas apsivertė aukštin kojomis.

Kokia nemumaldoma jėga traukė tremtinius į Tėvynę? Parbigo rajono tremtinį gyvenimo pavyzdžiai išryškino nemumaldomą lietuvių Tėvynės ilgesį ir jų veržimąsi gimtojon žemėn. Tai, be abejo, buvo būdinga visiems tremtiniams, išblaškytiems neaprēpiamuose sovietinės imperijos plotuose.

Nagrinėjant našlaičių parvežimo į Lietuvą istorijas (žr. leidinį „I mielą šalį Lietuvą“, išleistą LGGRTC 2013 metais), „Tremtinio“ skaitytojams bus įdomu susipažinti su panašiu reiškiniu, vykusiu Latvijoje. 2002 metų leidinyje „Latvijas archivi“ Nr. 3 102 puslapyje patalpintoje lentelėje nurodoma, kad 1946 metais gegužė–lapkričio mėnesiais iš Krasnojarsko ir Tomsko kraštų per 12 reisų buvo parvežti 1320 vaikų. Jų parvežimui buvo išrūpinami atskiri vagonai, kuriuose vidutiniškai buvo vežama po 110 vaikų. 1947 metais iš Tomsko srities parvežti dar 56 vaikai.

2012 metais Latvijoje išleisti du didžiuliai tomai „Sibiro vaikai“. Knygose suregistravoti visi 1941 metų tremtiniai vaikai, kuriems trėmimo metu nebuvu sukakę 16 metų. Tokių atsirado 3750 asmenų. Jie sudarė 24,3 procento nuo visų tais metais ištremtų iš Latvijos, tai yra 15 425 žmonės. Palyginkime lietuviškus skaičius: 1941 metais ištremtų vaikų buvo apie 5 tūkstančiai. Organizuotai Lietuvon parvežta apie 300 našlaičių ir pusiau našlaičių. Latvius 1941 metais daugiausia trémė į Krasnojarsko ir Tomsko kraštus. 1948 metų lietuvių tremtiniai sutiko 1941 metų trėmimo latvius regione šiauriau Kansko – Dzeržinsko, Tasejevo, Dolgij Most apylinkėse.

Faktas, kad našlaičių parvežimo akcija 1946–1947 metais Lietuvje ir Latvijoje buvo vykdoma organizuotai ir tuo pačiu metu, kad šiai akcijai buvo skirti nemaži pinigai ir ją koordinavo respublikų Švietimo ministerijos, kelia daug klausimų. Ar tai buvo atsitiktinis sutapimas, ar čia reiškėsi baltiškas solidarumas, kurio net šiaisiai laikais nėra per daug, sunku pasakyti. Įdomu būtų sužinoti, ar tokis reiškinys palietė ir Estiją. Ši klausimą palikime aiškintis istorikams.

Rimvydas RACÉNAS

Vidiniai nesutarimai duris atveria priešams

Suomijos ambasadorius Lietuvoje Harri Maki Reinikka

Praėjusių savaitę Lietuvos–Suomijos draugijos Kauno skyrius ir Lietuvių etninės kultūros draugijos Kauno teritorinis padalinys kartu su Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramove surengė konferenciją–diskusiją, skirtą paminioti Žiemos karo (SSRS ir Suomijos 1939–1940 metų karo) pradžios 75-metį.

Šiandieninio hibridinio karo Ukrainoje fone ši konferencija buvo ypatinga – pranešėjų išsakytos mintys vertė rimtai išsklausyti ir susimąstyti. Konferenciją pradėjės Kauno įgulos karininkų ramovės viršininkas mjr. Donatas Mazurkevičius kalbėjo: „Lietuviai ir suomiai – dvi senos tautos, kurias skalauja Baltija, ir jos negali būti pastumtos ir niekada nesileis stumdomos. (...) Tai pamokos, vertos dėmesio. Suomija pasirinko karą ir laimėjo. Kai ateina laikas kariauti, reikia kariauti“.

Lapkričio 30 dieną suakso 75 metai nuo karo pradžios. Žiemos karą Suomijai teko kariauti vienai. Kitos šalys palaike, bet neįstraukė į karo veiksmus. Kaip sakė Lietuvos–Suomijos draugijos Kauno skyrius pirmininkas Romualdas Povilaitis: „Tai buvo suomų tautos kova už žmogaus teises įlaissvę“. Konferencija vyko tuo metu, kai demokratiškas pasaulus minėjo Tarptautinę Žmogaus teisių dieną.

Konferencijon susirinkusiesiems sveikinimo žodį tarė Suomijos ambasadorius Lietuvoje Harri Maki Reinikka: „Šiomis dienomis Atminties varpai tiktais stiprėja. Tarp Žiemos karo ir Ukrainos galime ir šiandien ižvelgti paralelių. Panašu, kad Rusija neperžiūrėjo savo praeities. Dabartiniai V.Putino pasisakymai kelia nerimą Europai“. Baigdamas savo kalbą ambasadorius sakė: „Šiandien galime teigti, kad suomiai – atkakli tauta, kurios gerovę lėmė patys suomiai“.

Ivairius karo meno efektus ir tradicijas, suomų santykius

su kaimyninėmis šalimis, klimato ypatumus išdėstė istorikas prof., hab. dr. Valdas Rakanis. Jei kada renginio programoje pamatysite, kad pranešimą skaito šis žmogus, neabejokite – bus gera istorijos pamoka. Džiugu, kad karininkų ramovėje buvo matyti daug studentiško amžiaus jaunuolių.

1939 metais Suomija ir Baltijos šalys atsidūrė tarp Rusijos agresijos. Suomijos likimas priklausė nuo šalies karių. Ikarą išstraukė 84 tūkstančiai moterų, kitos nenutrūkstamai rūpinosi ūkiu, pramone... Pasak profesoriaus, daug galima pasimokyti iš suomių. Pasiruošimas nelygiavertis, bet kova lygiavertė. Suomijų išmintis, pagarba, susitelkimas, net atšiaurus klimatas jiems pasitarnavo. Irsuomių kariavimo būdas labai tradicinės ir savitas. Bunkerius suomiai statė seniai, nes nuolat bijojo rusų. Prieš bunkerius buvo daug kliūčių, jų be pėstininkų nepaims. O šie į apšaudomą zoną neidavo – pabėgdavo...

Sovietai per daug pasitikėjo savo jégomis. Sovietų sajunga buvo nepasiruošusi kariauti tokiomis atšiauriomis sąlygomis, prarado daug karių. Dar didelis minusas – nepagarbažmogui. Sovietų kariai labai atsparūs gynyboje, bet jei reikia kažką sukurti savarankiskai, nieko negali. Pėstininkai nemotyvuoti, pavargę, išsigandę. Sovietai naudojo gigantiškus tankus, šie pelkėse skendo. Ir tai turėjo reikšmęs jų pralaimėjimui. Suomijų savitas pasiruošimas ir atšiauri žiema sovietus sustabdė.

Kaip elgėsi artimiausi suomių kaimynai švedai, pasakojo doc. dr. Sandra Grigaraviciūtė. Švedija neatsisakė padėti Suomijai – telkė ginklus, savanorius, rinko lėšas. Moterys mezgė pirštines, parūpino kailinių, pirkė knygų, organizavo labdaros renginius, rūpinosi pabėgėliais. Labai populiarios buvo sekmadieninės pratybos: mokėsi šaudyti, šliuožti slidėmis, statyti palapines. Švedai ruošėsi išgyventi, jei karas atėtų į jų šalį. Suomijų kova buvo Šiaurės tautų kova.

Doc. dr. Audronė Janužytė atskleidė, kaip lietuvių padėjo suomiams Žiemos kare. „To meto spaudoje buvo draudžiamas reikšti simpatijas suomiams, bet pilietiškumas prasiveržė,“ – pasakojo ji. Suomijoje archyvuose ji suradusi, kad du lietuvių savanoriai – Georgijus Žukas ir Mykolas Mikalajūnas – dalyvavo kare, tačiau jų likimas nežinomas.

(keliamas į 7 psl.)

Įvykiai, komentarai

Pasaulio teroristas Nr. 1

Viena paskutinių pasaulinio atgarsio sulaukusiu naujienų – viešai paskelbta JAV Seinato Žvalgybos komiteto ataskaita, smarkiai kirtusi per Centrinės žvalgybos valdybos prestižą. Ataskaitoje teigama, jog CŽV po rugsėjo 11-osios atakų prieš Jungtines Valstijas vykdė „brutalias“ įtariamųjų terorizmu apklausas. Tačiau ne visi sutinka su tokiais kategoriskais vertinimais tiek Jungtinėse Valstijoje, tiek ir kitose šalyse. Vienų nuomone, tokie tardymo „metodai“ padėjo užkirsti kelią kitiems teroristų kėslams, kiti mano, kad kankinimais išgauta informacija buvo bevertė. Tiesa, visi vienareikšmiai sutinka, kad kankinimai yra grubiausias žmogaus teisių pažeidimas. Lietuva šiame kontekste taip pat dalyvauja toli gražu ne kaip pašalinė stebėtoja–jainetėsiogiai mesti kaltinimai, kad čia būta kalėjimų, i kuriuos buvo atvežti ir tardomi sugauti teroristai. Tai jokia naujiena – jau anksčiau buvo kalbė apie slaptaus kalėjimus, tačiau Seimo specialioji komisija nieko neišsiaiškino. Kuo baigsis šikart, matysime, tačiau pabandykime pažvelgti į problemą „kitu kampu“ – pabandykime palyginti du laiko atžvilgiu nesusijusius dalykus: prisiminkime, kokias kančias patyrė žmonės, patekę į „enkavėdė“ nagus. O kad taip pasaulyje kas nors piktinti enkavedistų „tardymo“ metodais – lyties organų plėšymu, akių užsiuvimu viela, piščių traiškymu tarpduryje. Pasisibaisėtina, kad tardomuosius šaltu vandeniu pylė amerikiečiai, bet... ar tik ne iš sovietų enkavedistų jie mokėsi – ir neduoti miegoti, ir sukelti paniką skandinant... Skirtumas tik tas, kad amerikiečių tardytojai nesiekė tardomuosius suluosinti ar nugalabuti – jiems svarbiausia buvo išgauti informaciją, o enkavedistai nepaisė, kas bus suimtajam (skirtingai

nuo amerikiečių, jiems net ir nerūpėjo tikslia informacija, dažnai tai net nebuvo svarbu, ypač nujaučiant, kad suimtasis niekuo dėtas žmogus). Ir dar vienas milžiniškas skirtumas tarp amerikiečių ir sovietų – JAV patys pripažino CŽV padarytus žmogaus teisių pažeidimus, kurių negalima pateisinti jokiais gerais ketinimais, o Rusija, ypač dabartinė Jos valdžia, aukština NKVD nuskaltimus. Vien to pakanka pateisinti amerikiečius.

Rusijos klika džiūgauja – atseit, štai jums amerikiečių dviveidišumas. Kam kalbėti, o kam tylėti – pasakyti senoliai... Valstybė, išprovokavusi naujoj pasaulinio karo grėsmę, užpuolusi savo kraują broli, spjovusi į bet kokias tarptautines normas ir savo įsipareigojimus, apakusi nuo nacizmo ir imperinių ambicijų, turi mažiausią teisę smerkti kitus. Deja, realybė neteikia jokių vilčių, kad šioje valstybėje politinis elitas rinktusi demokratijos vertėbes. Jos politinio elito galvose visai kitos nuostatos – rusų pasaulis turi apimti ne tik buvusių Sovietų sąjungos teritoriją, bet visas teritorijas, kada nors priklausiusias Rusijos imperijai, vadinasi, ir Suomiją (tiesa, neaišku, ką rusai galvoja apie Aliaską?). Nereikia manyti, kad taip galvoja tik Putinas. Ne, pirmiausia taip galvoja jo ideologai ir patarėjai: A. Duginas, S. Glazjevas, D. Rogozinas, N. Petruševas, V. Jakuninas ir daugybė kitų Kremliaus politinių veikėjų. Rytų Europos studijų centro vyr. analitiko Mariaus Laurinavičiaus teigimu, Rusijos elito galvose jau įsitvirtino naujo pasaulinio karo idėja (kad ir kokia forma jis vyktu), o to nepripažindami, mes negalėsime realiai įvertinti Rusijos keliamos grėsmės. Nepamirškime ir mentaliteto įtakos – štai humoristas Michailas Zadornovas, trykštantis begaline ne-

pykanta „pribaltams“ (pats kilięs iš Rygos) ir amerikiečiams, džiaugsmingai pasakoja, koks šaunus rusų emigrantas, nes jis taip gudriai Amerikoje pavogė dviratį iš amerikiečio, kad net Nobelio premijos vertas. Su pratote? Vagiui Nobelio premiją... (Kita vertus, pažystamas dalykas, ypač mūsų seneliams ir proseneliams, mačiu siems „išvaduotojus“.) Vadinas, nereikia stebėtis, kad Rusija apvogė savo kaimynus ir kraują brolius ukrainiečius, nors Ukrainai buvo duotos garantijos dėl jos suvereniteto ir sienų neliečiamumo mainais už branduolinio ginklo valstybės statuso atsisakymą – tokias garantijas jai suteikė JAV, Didžioji Britanija ir Rusija. Tačiau nepraejo né pora dešimtmeciu, kai Rusija, pati davusi garantijas Ukrainai, ją užpuolė. Užpuolė, žinodama, kad Vakarai savo garantijų neatšaukė. Tai reiškia, kad Rusija nutarė bandyti JAV kantrybę ir ribas, iki kurių galima eiti. Aneksavo Krymą, į ryties Ukrainos sritis siuncią ginkluotę ir karius ten veikiantiems rusų separatistams padėti. Vakarų pasaulis įvedė Rusijai ekonominės sankcijas, o JAV visai neseniai nutarė tiekti ukrainiečiams ginkluotę ir įvesti dar griežtesnes sankcijas. Juk savo garantijų Ukrainai amerikiečiai neatšaukė, todėl ir pasirinkimo kito neturi.

O Rusija tuo metu terorizuoją kaimynines valstybes, skraidindama jų pasieniuose karinius lėktuvus, keliančius mirtinę grėsmę civiliniams orlaiviams. Šį mėnesį rusų karinis lėktuvas Baltijos jūros regione vos nesusidūrė su Švedijos keleiviniu lėktuvu, pakilusiu iš Danijos. I danų ir švedų protestus rusai atsakė sausu „o mums nusispaut“ Kyla natūralus klausimas – kiek dar pasaulinė bendruomenė kentės „teroristą Nr.1“, ir ką galima padaryti, kad tam ateitų galas?

Ko vertos Rusijos užtarėjų garantijos?

Politologas Kęstutis Girnius vis įrodiė, kad Rusija nepuls Lietuvos, nes bijo NATO. Ne jis vienas taip mano, yra ir augiau žmonių, ypač tarp politikų – tai mégsta kalbėti V. Tomaševskis, kai kas iš Darbo, „Tvarkos ir teisingumo“ partijų. Bet kai pagalvoji, ko vertos tokios, atsiplaušant, „garantijos“, kad Rusija neužpuls, darosi nejuokinga. O jei ims ir užpuls, kas tada – Gir-

nius atsaks laiką? Labai lengva trokštamą dalyką priimti realybę, o realybė tokia, kad Rusija prieš mus jau seniai kariauja, tiesa, kol kas ne kulkomis ir bombomis. Tačiau ateis iš tam laikas, jei mes toliau snausime ant laurų, o Rusijos propaganda netrukdomai kals į mūsų nesusipratėlių piliecių galvas antvakarietiską, antamerikietiską propagandą, niekins ir

menkins mūsų pačių renkamos valdžios atstovus, sės abejones mūsų nepriklausomybe, kol galiausiai bus paruošta dirva tiesioginei invazijai. Tiktodėliuometu Rusija nesiima ginkluotų veiksmų prieš mus, nes žino, jog Lietuvoje pakanka sveiko proto nepradarusių, patriotiškai nusiteikusių piliecių, Lietuva turi ryžtingą vadovę ir kritinė masė jų pusėje.

Nevyk Dievo į medį

Apklausos ne visada tiksliai atspindi realią padėtį, tačiau tendencijas parodo – tuo ne kartą galėjome įsitikinti, ypač atėjus rinkimams. Kol iki artimiausiu rinkimui dar yra laiko, ne politinio pobūdžio apklausomis suinteresuoti sociologai teigia, kad Lietuvos gyventojai yra nusiteikę pesimistiškai, vertindami gyvenimo perspektyvas. Lapkričio apklausų duomenimis, du trečdaliai Lietuvos piliečių manė, kad gyvenimas blogėja. Tik kas ketvirtas apklaustasis į šalies ateitį žiūri optimistiškai. Pernai tokį buvo daugiau...

Didesni optimistai – jaunimas iki 30 metų, didmiesčių gyventojai, žmonės su aukštuoju išsilavinimu, studentai ir moksleiviai, vadovai bei tarnautojai, gyventojai, savo šeimos finansinę padėtį vertinantys gerai. Kad reikalai gerėja, dažniausiai mano TS-LKD ir Liberalų sąjūdžio elektoratas.

Palyginant su pernai metais, pesimistų padaugėjo. Taip pesimistiškai apie gyvenimą galvoja vyresni nei 50 metų, kaimų gyventojai, respondentai su mažomis šeimos pajamomis – iki 1500 litų mėnesiui, žmonės su viduriniu išsilavinimu bei kolegijas baigusieji, pensininkai ir bedarbiai, tautinių mažumų atstovai. Kodėl taip yra?

Vienas išatsakymų būtų pesimistiškas – didelė žmonių da-

lis tebegyvena „sovietų sajungoje“, o lygindami kai kuriuos gyvenimo dalykus tyčia ignoruoja analogiškumo principą ir lygina šių dienų negatyvius dalykus su anų dienų, jų manymu, pozityvais. Kai išgirstame „prie rusu buvo geriau“, laukiame ne maisto prekių gausos palyginimo, bet atseit mažai kainavusių komunalinių mokestių ir pan. Tik įdomu, kiek iš tokų nostalgijos sovietmečiui kankinamų žmonių norėtų iš tikrujų atsisakyti šiandienos gėrybių ir grįžti į sovietmetį – eiles prie duonos, batų, knygų, higieninių paketu, muilio, lygintuvų? Būtų linksma, jei nebūtų pikta – ypač kai pamatai, kad ta moteris, kuri sovietmečiu nuo aušros iki su temu lakstė paskui karves ir kiaules ir gyveno tikra to žodžio prasme ant aslos, o šiandien vedžiojasi grynaveislį šunéką ir net vištų nenori laikyti, kudakuoją – „o man prie rusu buvo geriau“. Jos duktė – Anglijoje, sūnus – Ispanijoje, bet mamos nepaliiekavarge, atsiunciā nemažai pinigu... Tačiau paklausta, kodėl leido vaimams išvažiuoti į užsienį, o ne paliko „prie ūkio“, išdidžiai atšauna: „Jau mano vaikai tai nelakstys paskui karvės uodegą!“ Ir progai pasitaikius – „prie rusu buvo geriau“.

Ką čia bepridursi, belieka prisiminti senolių išmintį – „Nevyk Dievo į medį“.

Kas mūsų laukia kitąmet?

Kažkur teko skaityti „aiškiarėgės“ pranašystes – „kitais metais galime atsidurti ant karo slenksčio“. Ar galima sugalvoti ką nors paikesnio? Juk jau dar ant to slenksčio mindžikuoją ne viena valstybė ir, deja, jau anoje pusėje. Lietuva – ne išimtis, Kremliaus pastangų destabilizuoti politinį ir ekonominį mūsų valstybės gyvenimą gali nematyti tik aklas ar piktavalis. Apskritai pasaulyje taip neramu seniai bebuvo: Rusija terorizuoja visą Vakarų pasaulį sveiku

protu nesuvokiamomis ambicijomis, islamistai ima įkaitus ir pjausto galvas vakariečiams, JAV nesiliauja juodaodžių protestai prieš policijos veiksmus, Europoje normalų gyvenimą paralyžiuoja įvairiausiai streikai, dažniausiai nukreipti prieš vyriausybų pastangas veržtis diržus ir taupyti... Įvykių kaleidoskopė neįmanoma tiksliai nuspėti, kas mūsų laukia kitąmet. Belieka tradiciškai palinkėti laimingų Naujuųjų metų!

Gintaras MARKEVIČIUS

Užsiprenumeruokite „Tremtinį“

Nuo sausio 3 dienos prenumerata priimama:

bet kuriame „Lietuvos pašto“,

„Pay Post“ skyriuje,

per „Lietuvos pašto“ laiškininką,

paskambinus informacijos tel. 8 700 55 400,

internetu www.prenumeruok.lt.

Laikraštis išeina 4 kartus per mėnesį.

Prenumeratos indeksas 0117.

Kaina:

1 mėn. – 8,16 Lt (2,36 Eur),

3 mėn. – 24,48 Lt (7,09 Eur).

Pakruojo rajone pažymėtos Kūčių ir šv. Kalėdų įvykių 70-osios metinės

(atkelta iš 1 psl.)

Išvarė gatve, bet kaimo gale nepasuko Pašvitinio link, o varė tiesiai, Gražaičių link. Leonui liepė bėgti į kairę – neklausė... nušovė kelio pakraštyje. Feliksui liepta bėgti į dešinę. Pabėgė juį pasivijo automato kulką į nugarą. Nugriuvė kniūbsčias, tvarkingai išsitiesės, tvarkingai pasidėjės rankas po galva (nepraradės sąmonės), pistoleto kontroliniu šūviu į smilkinį pribaigtas... Stibo atvestam į kaimo galą Juozui Kriauciniui enkavdistas liepė pasirašyti ant akto, sakė: „Jie bežatj, todėl streliatj“.

Broliai Pranas, Alfonsas ir Leonas Liubauskai buvo šauliai, 1941 metų birželio sukilimo dalyviai. Ats. jaun. ltn. Stasys Bagdonas – pirmosios sovietų okupacijos metu įkalintas, 1941 metų birželio sukilimo metu išlaikintas iš Kauno kalėjimo, su Tėvynės apsaugos rinktinės pirmuoju pulku 1944 metų spalį dalyvavo kautynėse prie Sedos.

Po laidotuvų jau kitą dieną iš namų išvarė Leono žmoną Eleną Liubauskienę su dukrele, Alfonso žmoną Bronę Liubauskienę, o 1945 metais iš namų išvarė ir Prano žmoną Eleną Liubauskienę su dviem sūneliais...

Padėjė gėlių, uždegė žvake-

lių ir pasimeldę, dar sustojome prie koplytstulpio, pastatyto Peleniškių kaime prie Alfonso Liubausko sodybos ir žyminčio enkavedistų egzekucijos vietą. Liubauskų atstovė Marija Liubauskienė dar pratęsė šios tragedijos istoriją: Praną Liubauską ir Stasį Bagdoną enkavedistai nušovė prie daržinės durų, Alfoną, šeimininką, nuvarė į trobą, o daržinę su tvartu padegė. Šėlstant ugniai, baubiant gyvuliams, baudėjų įsakyti abu šeimininkai sėdėjė virtuvėje sustingę it negyvi, ne-pajėgdami ištarti nė žodžio. Vėl lyg ką prisiminės, ilėkė į trobą sovietas su šautuvu, griebė Alfoną ir tempė į kitą kambarį. Bronislava dar bandė vy-

rą už drabužių nutverti, sulai-kyti. Ją atstumė, o vyrą nušovė. Įsakė ir jį į ugnį įmesti. Alfonso Liubausko namuose karui baigiantis buvo apsigvenusi rusė karo gydytoja. Ji puolė kareiviams po kojų – išverkė ir išmaldavo, kad nebaigė degti brolių kūnai būtų ištraukti iš liepsnos. Sovietams išėjus, Alfonso žmona ištraukė iš ugnies pusiau sudegusį vyrą kūną. Praną ir Stasį buvo įmanoma atpažinti tik iš vienos kitos apdegusios drabužių skiautės. Sudegusius kūnus suvyniojo į baltas paklodes ir paguldė į meistro greitosiomis padirbtus karstus iš nedažytų lentų...

Pašvitinio kapinėse aplankėme 1944 metų gruodžio 24 dieną enkavedistų sušaudytų tévo ir sūnaus Lapinskų (abu Vincentai) ir Jono Nainio kapą. Tą dieną Vincas Lapinskų enkavedistai užtiko pas Nainius, buvo atėjės apskirpti plaukę. Tėvas Vincas Lapinskas, sužinojęs apie sūnaus areštą, atnešė kailinius ir maisto. Suėmė ir jis, mažažemį artojā, gimusį 1886 metais. Abu išsivarė iš kaimo ir už kraštinės Nainių sodybos vaikė iškeltomis rankomis pirmyn – atgal, šaudė iš automatu išskeltas rankų plaštakas, po to nušovė.

Antrają šv. Kalėdų dieną, gruodžio 26-ąją, visi trys atgulė įvieną kapą, kai jau liepsnojo Peleniškiai...

Vaiškoniu kaimo jaunuolių Jono ir Vinco Račų ir jų giminaičio atminimą pagerbėme prie paminklinio akmens partizanams Pašvitinio miesto aikštėje, kur įrašytių jų pavardės, nes palaidojimo vieta mums buvo nežinoma.

Apie Račų likimą sužinojome tik renginio metu iš Jono Voronavičiaus ruošiamos knygos apie šio kaimo įvykius. Su išstraukomis iš jos supažindino Jono Voronavičiaus sesuo Gražina Petronienė.

Račiai turėjo 60 hektarų žemės ūki, buvo sumanūs, stip-

Popietė Pašvitinio bendruomenės salėje

rūs ūkininkai. Jonas ir Vincas buvo šaukiamojo amžiaus, iš Raudonąją armiją nestojo. Su jais kartu slapstėsi ir giminaitis mokytojas Antanas Čypas. Prie tvarto jie buvo įsirengę bunkerį. Šv. Kalėdų rytą visi virtuvėje pusryčiavo. Pamati kareivius ir stribus, į bunkerį nubėgti nebespėjo, visi trys sulindo į čia pat po grindimis esantį rūsi. Nors tarnaitė ant jo užmetė žabų, jėjė keturi kareiviai tuo pat puolė prie jo angos. Račius ir Čypą išsivedė laukan ir suguldė prie durų. Tarnaitės Lionės Jatulienės. Visi trys vaikučiai sugulė prie jų, taip „gelbėjo“ skriaudžiamuosius. Tada enkavedistai suimtuosius nusivarė į mišką, liepė bėgti. Sie pakluslo, okupantai „pateisino“ žudynes: esą ne-pakluslo, norėjo pabėgti...

Pašvitinio kapinėse jaunuolių laidoti neleido. Palaidoti

Gegiedžių kapinėse.

1944-ųjų gruodžio 26-osios rytą septyni sovietų kareiviai, lydimi stribu Nemanio, pasuko į Starkonių kaimą. Beveik kiekvienoje troboje buvo giminaičių ir draugų, moterys ruoše šventinius pusryčius. Pas Grigaliūno brolių Mykolą svečiavosi ir auksinių rankų meistras Edvardas Steponaitis. Jis buvo atvykęs iš Šiaulių. Tą rytą kaimo keliuku žingsniavo pas svainį Mykolą Dauparą. Kad nesusidurtų su enkavedistais, pasuko į dešinę... Tačiau jis areštavo, atvarė iki Grigaliūnų sodybos ir ant griovio kraštu nušovė! Prie tvarto kulkos pakirstas sukniubo ir darbštuolis ūkininkas, trijų vakių tévas, Vytautas Kryžiaus kavalierius Leonas Grigaliūnas. Akimirksniu užsiliepsnojo baudėjų padegtas tvartas... Atilko prie jo ir Edvardo Steponaičio

kūną ir apkrovę šiaudais užde-gė. Prie tvarto buvo nušautas ir ūkininkas Aleksas Norvaiša. Be tévo paliko jo sūnėlis Edvardas, našlė žmona Aleksandra...

Visi nužudyti vyrai palaidoti Starkonių kapinėse.

Po šv. Mišių už žuvusiuosius Pašvitinio bažnyčioje bendruomenės salėje įvyko popietė „1944-ųjų metų istorinių įvykių 70-metis ir šiandiena“. Pagrindiniai šios popietės organizatoriai buvo Pakruojo filialo Pašvitinio seniūnijos buvusių tremtiniių organizatorė Marija Liubauskienė bei filialo narys kraštotyrininkas Juozas Mockūnas. Ją vedė Pašvitinio bendruomenės pirminkė Jura Mockūnenė.

Apie mažiausiai žinomus Joną ir Vincą Račus ir jų nužudymo aplinkybes brolio surinkta medžiaga pasidalijo buvusi tremtinė Gražina Petronienė. Atsiminimais dalijosi ir Felikso Kriaucinės sūnus Vytautas Rapolas. Jis pabrėžė, kad dauguma tomis dienomis nužudytių buvo šauliai, 1941-ųjų metų birželio sukilimo dalyviai, dalyvavę ir Sedos kautynėse su bolševikais. Marija Liubauskienė papasakojo apie skaudžius artimųjų išgyvenimus po žudynių. Vyčio Kryžiaus kavalierius Leonas Grigaliūnas sūnus Algiris Grigaliūnas, po tévo mirties buvęs vos kelių mėnesių, aišku, nieko tada nesupratęs, tačiau skurdo, neteisybės ir skriaudų patyrė iki soties.

Popietėje dainavo Pašvitinio etnografinis ansamblis, grojo Pašvitinio pagrindinės mokyklos mokiniai.

Džiaugiamės, kad organizuojant šį paminėjimą noriai parémė Pašvitinio seniūnijos seniūnė Rima Krištopaitienė, Pašvitinio bendruomenės pirminkė Jura Mockūnenė, Pakruojo rajono savivaldybė.

Zita VĖŽIENĖ

Prisiminimų pynė Pakruojoje

Lygumų seniūnijoje, tačiau šiame renginyje vėl jie buvo priminti.

Prie daugelio Laisvės kovojo paminklų sužibio atminimo žvakės, prigludo gėlių puokštės. Juos aplankė ne vien buvę tremtiniai, politiniai kaliniai, bet ir buvę kaimynai, draugai, giminės. Ir šią popietę tautiniais rūbais pasipuošusios buvusios tremtinės Aldona Česnienė ir Vida Karvelienė išnešė puokštės, uždegė žvakes prie partizanų paminklo „Atžalyno“ gimnazijos kieme, prie pa-

minklo negrįžusiems tremtiniam bei politiniams kaliniams.

Tylos minute jie buvo pagerbtai ir šios popietės metu.

Prisiminimai, eilėraščiai, ansamblis „Sidabrinė šarma“, vadovaujamo M. Zubaus, dainos, buvusio politinio kalinio Alberto Juro ir buvusio tremtinės Genovaitės Vaicekauskaitės-Jasiūnienės armonikos garsai pynėsi į vientisą nuoširdžią pynę.

Į 70 metų praeitį nukėlė ir visus iki ašarų sujaudino nežinomo autorius eilėraštis, ku-

rį padeklamavo 1948 metų tremtinė Birutė Navickienė.

1948-ųjų metų tremtinė Genovaitė Jasiūnienė ir buvęs politinis kalinas bei tremtinės Albertas Juras, kuriam, beje, jau 95 metai, ne tik grojo armonikomis, kuriomis grodavo Sibire, bet ir papasaikojo, kaip švėdavo Kūčias ir šv. Kalėdas lageryje, tremtyje. 1941-ųjų tremtinė Danutė Juozapaitė-Juozapaitienė papasakojo apie savo šeimos vargo dienas Sibire. Nors ir dideliame skurde Kūčių bei šv. Kalėdų lietuviai nepamiršda-

vo, švėsdavo atvirai, drąsiai.

Prisiminimų pynė vijos ir po oficialiosios dalies prie advento vaišių. Šioje popietėje buvo padėkota visiems LPKTS Pakruojo filialo aktyviausiemis nariams. Jiems ir 2014-ųjų jubiliatams buvo įteikta Onutės Trepulaitės-Virginavičienės knygelė „Filomena Taunytė-Dusmenyse“, kurioje sukaupti visų gydytojos knygų svarbiausiai patarimai bei receptai, kaip išsaugoti sveikatą. Mūsų amžiaus žmonėms tai labai aktualu.

Janina KVEDARIENĖ

Klepočių Kalėdų tragedijai atminti

Gruodžio 23–26 dienomis sukanka 70 metų, kai sovietinės NKVD kariuomenės daliniai su vietinių stribų pagalba įvykdė vieną didžiausių karo nusikaltimų Lietuvoje. Tomis dienomis Pietų Lietuvoje, Alytaus apskritys, Merkinės ir Alovės valsčių kaimuose, enkavēdistai degino sodybas, žudė ir žiauriai kankino gyventojus. Per tris dienas trukusią baudžiamąją akciją Klepočių, Lizdų, Druskininkų, Ryliškių, Taručionį, Bugonių, Vertelkų, Piketos, Galintėnų, Dubrių, Fermos ir Vabalių kaimuose buvo sudeginta daugiau nei 70 sodybų, nužudyti 48 gyventojai. Pagal labiausiai nukentėjusio kaimo pavadinimą (čia iš 32 sudegintos 22 sodybos ir nužudyti 12 kaimo vyru), baudžiamoji akcija geriau žinoma kaip Klepočių kaimo tragedija.

1944 metų vasarą Raudonajai armijai įžengus į Lietuvos teritoriją ir pradėjus stumti nacistinės Vokietijos pajėgas į Vakarus prasidėjo antroji sovietinė okupacija. Vienu iš pagrindinių okupanto tikslų buvo sunaikinti visus pilietiškai mąstančius bei pasiskančius prieš sovietinę santvarką asmenis. Teroras tapo pagrindine priemone šiam tikslui įgyvendinti. Valdžia atnaujino masines deportacijas į Sibirą, rugpjūčio 1 dieną paskelbė įstatymą dėl privalojo vyru šaukimo į Raudonąją armiją, terorizavo gyventojus. Tų pačių metų pabaigoje Lietuvos gyventojai pradėjo aktyviai priešintis sovietizacijai: nevykdė valdžios įstatymų, vengė stoti į okupantų kariuomenės gretas, galiausiai pradėjo ginklu priešintis režimui. Siekiant nuslopinti kylančių lietuvių pasipriešinimą ir nepaklusnumą, susidariusi situacija paskatino vadovybę imtis „griežtesnių veiksmų“. I Lietuvos teritoriją buvo pasiūsti įvairios paskirties okupantų kariuomenės daliniai, o į apskritis ir valsčius – NKVD ir NKGB darbuotojai.

Ypač kruopščiai ruoštasi baudžiamosioms akcijoms (būtent taip vadovybė įvardijo šias karines operacijas savo informaciniuose pranešimuose), kurių pagrindinis tikslas buvo nuslopinti ginkluotą ir neginkluotą lietuvių pasipriešinimą bei įbauginti Lietuvos gyventojus nesiimti jokių priešiškų veiksmų valdžios atžvilgiu. Toks elgesys su Lietuvos gyventojais turėjo užtikrinti vienuomenės pavaldumą okupaciniam režimui. 1944–1945 metais NKVD kariuomenės daliniai ypač aktyviai vykdė tokio pobūdžio karines operacijas visoje Lietuvoje. Jų rezultatai buvo itin skaudūs: apiplėšinėjami taikūs gyventojai, degina-

mos sodybos, negailetingai žudomi ir kankinami jų šeimininkai. Dabar Lietuve žinoma ne viena tokio pobūdžio karinė operacija įvykdyta būtent šiuo laikotarpiu, tarp jų bene geriausiai – Klepočių kaimo tragedija.

Alytaus apskritys vykdomasis komitetas baudžiamosios akcijos išvakarėse, lapkričio 29 dienos rašte, skirtame LSSR Liaudies ko-

misiarų tarybai, pranešė, kad apskrityje jau nuo rugsėjo pradėjo veikti ginkluoti „banditų būriai“, užpildinėjantys vėtos valdžios pareigūnus ir stabdantys jų darbą. „Vietos milicijos organai yra bejegiai kovoti su banditų gaujomis“, todėl prašyta imtis „griežtesnių priešmonių“ kovai su tokiomis grupuotėmis. Buvo žinoma, kad nuo paskelbtos mobilizacijos pradžios iki rugpjūčio 15 dienos Alytaus apskrityje į šaukimo punktus atvyko tik 143 vyrai, tai buvo pats žemiausias rodiklis iš visų penkių apskričių, kuriose buvo vykdyta mobilizacija. Raštas ir žinios apie mobilizuotų vyru skaičius netapo pretekstu vykdyti karines operacijas, nes visoje Lietuvos jau nuo gruodžio 1 dienos prasidėjo NKVD kariuomenės antpuoliai, tačiau tokia informacija šią apskritį galėjo garsinti kaip itin nepaklusnų kraštą.

I Alytaus apskritys Merkinės miestelį NKVD kariuomenės daliniai buvo pasiūsti 1944 metų rudenį. Iškūrė dviejų gyventojų namuose iki gruodžio įvykių terorizavo netoli Merkinės esančių kaimų gyventojus ir keletą jų nužudė. Kadangi karinei operacijai buvo ruoštasi ypač kruopščiai, baudėjai apdairiai pasirinko laiką – šv. Kalėdas. Okupantai gerai suprato, kad Kalėdos yra svarbiausia katalikų šventė, kai prie bendro Kūčių stalo sėda visa šeima. Neabejotinai tikėtasi, kad besislapstantieji nuo mobilizacijos vyrai ir ginkluotojo pasipriešinimo dalyviai grįš į namus ir taip pavyks suauti daugiau jaunų vyru. Auštant gruodžio 23-iosios rytui iš Merkinės Alytaus link pajudėjo 3-iojo Baltarusijos fronto užnugario apsaugos NKVD kariuomenės 331-ojo pasienio pulko 3-iojo bataliono ir 86-ojo pasienio pulko 1-ojo bataliono kariai bei Merkinės stribų kolona. Jau švintant kareivai pasiekė už 15 kilometrų nuo Merkinės esančią Druskininkų kaimą, kurio pirmoje sodyboje įrengę štabą žiauriai kankino ir tardė šio ir aplinki-

Vincės ir Juozo Mikalonijų kapas

nių kaimų vyru. Enkavedistai greitai apsupo ir gretimai esančius Lizdų, Klepočių, Ryliškių, Taručionį, Bugonių, Vertelkų, Piketos kaimus ir pradėjo vykdyti žiaurą egzekuciją. Neretaivedami vietinių aktyvistų sovietų kareivos vaikšiodavo iš sodybos į sodybą, klausinėdavo šeimininkų pavardžių ir ieškodavo jų sąrašuose – siekė išsiaiškinti apie „banditus“ (taip buvo vadina pasipriešinimo dalyviai), įsakyta atiduoti šautuvus, nors dažniausiai jų namuose nebūdavo. Tokia apklausa dažnai baigdavosi šeimininkų išvarymu iš namų, neleidžiant pasiimti jokio turto, ir tik tuomet, kai patys pasiūmdavo tai, ką norėdavo, padegdavo visus pastatus. Kareivos nesitraukdavo iš kiemo tol, kol nesukrisdavo į vidų stogai, tada jiems būdavo aišku, kad viskas įvykdyta pagal planą. Jeigu gyvuliai nebūdavo išleisti iš tvartų, tai sudegdavo kartu su pastatais. Negailetingai elgtasi su vyrais, kuriuos žudė ar gyvus įstumdavo į degančią ugnį. Kiti vyrai buvo varomi į stabus, kur baudėjai vykdydavo apklausą ir žiauriai kankindavo. Dalį vyru po tardymo palieisdavo, tačiau daugelių vielą surištomis rankomis vedavosi į Merkinę, iš ten – ir į Alytų, kur sprendėsi tolimesnis jų likimas – kalėjimas arba Sibiras.

Gruodžio 24 dieną baudėjai pasitraukė iš kaimų Merkinės valsčiuje, tačiau toli gražu nebaigė kraupios egzekucijos, kurią tėsė Alovės valsčiaus Dubrių, Fermos, Galintėnų ir Vabalių kaimuose. Čia siautėjo 25 ir 26 dienomis, o tada pasitraukė. Taip baigėsi tris dienų trukusi baudžiamoji akcija.

Visi nukentėjusieji anaipolti nebuvo ginkluotojo pasipriešinimo dalyviai, o tik paprasti kaimo gyventojai, tačiau vado vybė juos priskyrė vadinamajai „banditų“ kategorijai. Išlikti kaimuose vadovybės informaciniuose pranešimuose (saugomi Lietuvos ypatingajame archyve) apie šią karinę operaciją nurodomi nukautų partiza-

nų, paimtų ginklų ne-realūs skaičiai. Svarbiausia, kad visur tie skaičiai nurodomi skirtingai. Tokia rašymo maniera buvo iprasta sovietiniams dokumentams, todėl ieškoti teisybės juose neverta. Vis dėlto jie liudija apie įvykdytą karo nusikaltimą prieš taikius Lietuvos gyventojus. Vietiniams aktyvistams, talkinusiemis enkavēdistams ir gyventojų pažintiems nusikaltimo

metu, buvo iškeltos baudžiamosios bylos, tačiau nė vienas iš jų nenubaustas. Okupantui nepavyko pasiekti tikslą – nuslopinti Lietuvos gyventojų pasipriešinimo ir jų įbaujinti. Priešingai, po tokį siautėjimų visoje Lietuvoje į miškus pasitraukė daug vyru.

Šiandien kiekviename iš šių kaimų stovi po paminklą, prienantį apie įvykusią tragediją. Praėjo daug metų, tačiau atmintis vis dar gyva. Savo kraupias istorijas pasakoja tragedijos liudininkai, buvę Klepočių kaimo gyventojai Antanina Mikalonytė ir Petras Mikalonis, gyvenantys Alytuje. Jų atmintyje išlikę nuniokoto gimtojo kaimo vaizdai, nužudyti ar sudegintų kaimynų palaiakai, kuriuos teko patiemis laidoti. Jiedu gerai atmena gimnazistą Vytuką, kareivių nušautą netoli namų esančiam raiestyje, jo tėvą Kazį Muzikevičių, gyvą sudegintą ugnye; nužydutus senukus Vaitiekų Kasulyną, Adomą Baranauską ir Joną Mikalonį. „Argi jie galėjo kam bloga padaryti“, – mąstė liudininkai. Prisimena dar jaunus vyrus, nušautą invalidą raišą Kazį Muzikevičių ir jo kaimyną Bronių Muzikevičių, sudegintą kluone; Penkių mažamečių vaikų tėvą Juozą Mikalonį, kurį tik po kelių dienų duktė rado sudegusio namo pelenuose. Atmena ir gyvus sudegintus Andrių Muzikevičių ir Roką Mikalonį, kurių kaulus maiše ant pečių atneše žmonos palaidoti. Dabar visi jie ilsisi Klepočių kaimo kapinėse. Deja, ne visų kapus įmanoma rasti. Kai kuriems nepastatyti paminklai, kai kurių kapai jau visai sunykę ir be liudininkų pagalbos, kuriems teko laidoti šiuos žmones, jų kapų nepavyktų surasti. Du Klepočių kaimo gyventojai, broliai Juozas ir Vladas Muzikevičiai, palaidoti Ryliškių kaimo kapinėse. Tą dieną labiausiai nukentėjės Klepočių kaimas tapo masine lietuvių tautos naikinimo vieta ir geriausiai įrodinėjus šalyje sovietų kariaunos įvykdytus karo nusikaltimus.

„Nežinau, kaip tą dieną li-

kau gyvas... – savo pasakojimą pradėjo Petras Mikalonis, tragedijos liudininkas ir buvęs Irkutsko lagerio tremtinys. – Mane, tėvą ir pas mus dirbantį piemenuką norėjo sušaudyti. Keliau rusų kareiviai išsivedė mus iš namų ir varėsi Ryliškių link. Pakeliui sugalvojo, kad reikia mus nušauti ir nusivarė į raistelį. Sustojome, o jie už mūsų. Tą akimirką dar atsisukau į juos, kareiviai laikė nukeiptus šautuvus į mus ir jau taikėsi šauti. Bet mus išgelbėjo atsitiktinumas. Toje pačioje vietoje pasirodė kiti kareiviai su mūsų kaimynu. Nepriatyriusiuems budeliams pasidarė nepatogu mus sušaudyti kitiemis matant, tad pajudėjome sena kryptimi.“ Vėliau Petras Mikalonis buvo nuvarytas į Ryliškių kaimo gyventojų Vinco Bloznelio sodybą, kurioje enkavedistai buvo įkūrė štabą ir vykdė tardymus. Petras Mikalonis atsiminė: „Ir kaip mane vaiką mušė... Spardeko kojomis, kišo į burną šautuvą, paskui vėl taikėsi nušauti. Už ką? Atsakymas vienas – „bandit!“. Po kankinių mane išleido, bet prieš tai turėjau pasirašyti kažkokį protokolą, kurio turinio nėžinojau. Buvau sumuštas ir silpnas, bet grįžau į Klepočių kaimą. Žmonių nematyti, tik sudegusių sodybų pelenai. O kur Klepočių kaimas? Nėra, beveik viskas sudegę... Mūsų sodyba liko nesudeginta, tad turėjau kur grįžti.“

Antaninos Mikalonytės šeimos sodyba tą dieną buvo sudeginta, todėl kurį laiką jos šeimai teko gyventi pas kaimyną. Moteris pasakojo: „Sudegino visus mūsų pastatus, net avilius su bitėmis... Trys vietinės moterys į maišus susikrovė mūsų drabužius, o mums neleido nieko pasiūti. Išvarė visus į lauką ir pradėjo padeginti pastatus. Nesitraukė iš kiemo tol, kol nesudegė visi pastatai. Pasukui išsivarė tėvą į Alytų ir įkišo į kalėjimą. Vyriausią brolį tardė savo štabe Ryliškiuose, kitą dieną paleido basomis per sniegą grįžti į Klepočius. Po to įvykio buvo labai sunku gyventi... Netekome visko, ką turėjome. Pamažu vėl prasigiveiname. Tėvą išleido į kalėjimo ir po kiek laiko atstatėme namus. Bet labiausiai džiaugėmės, kad niekas mūsų daugiau neliečia.“

Sukankant 70 metų nuo žiaurios sovietų okupantų egzekucijos Dzūkijos kaimuose, sukalbėti maldele ir uždegti žvakelių reikėtų Klepočių, Ryliškių, Lizdų, Druskininkų ir Galintėnų kaimų kapinėse, kur be laiko Amžinojo poilsio atgulė tragedijos aukomis tapę šių kaimų vyrai.

Kristina JAGELEVIČIŪTĖ

Iš naujo sužaliavės gyvenimo medis

Su Aldona Mekšraityte-Grigalevičiene keliai suvedė 2011 metų rudenį. Nors ir varginama rimtų sveikatos sutrikimų, ji su lengva šypsena žiūrėjo išaugusį artimųjų rūpinius. Aldona gyvai, praeities įtampą ir pakilius emocijas per teikiančia kalba pasakojo šešių dešimčių metų senuomą išvykius, išraukusių ją į anuometinį kovu ir iššukių verpetą.

Jos pasakojimui itaigumą, dinamiškumą sustiprino ir įterpiami ištisi dialogai tarp jos ir tų, kurie turėjo įtakos jos likimui. Atrodo, kad prieš akis vis dar ta pati linksma, atkakli ir nuolaidžiauti nelinkusi jau na mokytoja. Ji pati atsiminė save sovietų tardytojo kambaryje: „Man buvo tik devyniolika metų, tačiau buvau labai stragi, nieko nepaisijau...“

Šeima

Aldutės mamytė mirė anksti, dar jauna būdama, kai jos vaikeliai buvo maži. Brolių tėvas pasiimdavo su savimi į darbą. Bevažinėdamas mažasis įsidėmėjo skaniai įvaišinanti Mauručių pardavėjų: „Ji bus mano mama. Tėte, čia mano mama!“ Tačiau Aldutė ne norėjo kitos moters, kuri būtų užėmusi mamos vietą, – kai pamotė atvažiavo į jų namus, palindo po stalui ir uždainavo: „Močeka ragana, mušė mane pagaliu. Neisiu pas tave!“ Pamotė atvežė jai plisuotą vilnonį kostiumėlį, gražią „bliuzkytę“. Aldona užsidėjo, bet iškart išlėkė lauk. Tuo metu ji buvo keturių, brolis – pustrečių metukų.

Jau vėliau, kai buvo kalėjime, Aldona vis sapnuodavo eianti per platų rugių lauką ir šaukianti broli: „Rooomai, Romai, Romai...“ Šis atsiliepės: „Eik tiesiai ir ateisi pas mane“. Ilgą laiką, net ir grįžusi Lietuvą, sesuo neturėjo apie jį jokių žinių. Mat pamotė vius gaunamus laiškus išmesdavo. Kažkur nudangino ir Aldonos técio Jono Mekšraičio – savanorio, kovojuis prieš bernontininkus ir iki mirties nesiojusio galvoje įstrigusią kulką, – apdovanojimus ir pažymėjimus. Galbūt sunaikino juos iš valdžios baimės, bet Aldona žino, jog buvo galima pasielgti kitaip: „Taigi reikia pakavot, užkasti į žemę, kad žinotum, kur...“

Negaudama iš brolio žinių, Aldona galiausiai nyuko į Lenkiją, kai joje lankėsi popiežius Jonas Paulius II, ir įdavė laišką, prašydama surasti Romą. Ir štai už méniesio ar pusantro atėjo laiškas – atvažiuok pas mane į Australiją, aš nupirkšiu tau bilietą. „Tokia

patenkinta buvau, kad vos nemiriau iš laimés, kad broli susiradau“, – prisipažino Aldona. Tolimame žemyne tada viešėjo septynis mėnesius.

Akistata su tardytoju Karmaliuginu

Visa tai nutiko žymiai vėliau. O 1948 metų pradžioje, turėdama devyniolika metų, A. Mekšraitytė dirbo Kudirkos Naumiestyje pradinės mokyklos mokytoja. Ši „parubežio“ miestą pasirinko neatsitiktinai – šalia tévo téviškė, čia mokytoja dirbo ir jos pusseserė.

Viešumoje mokytoja atrodė jauna, aktyvi, mokanti rusų kalbą. Tad nenuostabu, kad prieš pirmuosius rinkimus į vietas deputatų tarybas, turėjusius išvykti 1948 metų sausio 18 dieną, ji buvo iškvista į MGB būstine ir jai liepta paruošti balsavimo patalpą. Berašydama plakatus, betvarkydama, bedėliodama ji dar nenujautė, kad tą dieną prasidės josvargų kelias. Darbui užtrukus, vidurnaktį atsibeldė stribas ir pranešė, kad ją kviečia tardytojas Michailas Karmaliuginas. Jis mėgino kabinantis merginai į parankę, bet Aldona priminė, jog šis tik stribas, o ji – mokytoja. Kai nelauktas svečias pagrasino uždėsiąs antrankius, mergina atkrito, kad ne jis juos uždėsiąs.

Nuėjus tardytojas pats atdarė duris ir pakvietė prisesti. Kadangi jau vėlu, pareiškė kalbėsiams trumpai. Jis turi liudininkų, kad mergina pažystanti partizanus. Aldona visą laiką bandė išsisukinėti: ar ji kalta, kad mokytojų seminarijoje mokesi su tais, kurie vėliau išėjo į mišką. Jų klasėje buvo dvi lika, ji užémė grupės seniūnės pareigas. Aldona neatsakė į klausimus apie partizanus ir ju buveines ir svarbiausia neprišipažino su jais turėjusi ryšį.

Aldona iki šiol atsimena, kuo buvo apsirengusi tą naktį – kojinaitėmis, geros plonos odos bateliais, skrybėlaitė ir gražiomis megztomis vilnonėmis pirštinytėmis, kurias neruodamas iš tarpė, kol galiausiai išardė pusę pirštinės. Pastebėjės tai, tardytojas tarė: „Žinai, tu labai nervinga, bet jeigu nepasakysi, kad pažisti partizanus, aš tave įbunkerijdėsiu“.

„Bunkeris“, kuriame mergina turėjo persigalvoti, buvo daugiau nei dviejų metrų gylio duobė su vandeniu, kurios viduryje kyšojo akmuo. Ji nusileido kopėčiomis ir atsistojusi ant akmens padėkojo, kad ją čia pasodino. Tardytojas, pažadėjęs, jeigu atsakys bent į vieną klausimą, ją visiškai paleisiąs, nuėjo galbūt pamiegoti.

Bunkerio angos iki galos neuždarė, nes būtų pritrūkė oro. Aldona liko duobėje. Ji buvo sušalus, bet, kaip pati sako, būdama „nedurna“ nestovėjo viejoje, o pradėjo šokinėti: „Ant to akmens užšoku ir vėl į sie-

ną, kaip kokia šarka šokinėjau. Visai nesulaukau, tik labai sušilau“.

Galiausiai atėjės stribaspranešė, kad Karmaliuginas liepė išlipti. Jai labai pasisekė – ne vienas jaujas vyras, sumuštas ir laikytas toje p a c i o j e d u o b ē j e , peršalo, susirgo plaučių uždegimui ir mirė.

Aldona vėl užlipo į antrą aukštą. Jautėsi labai pavargusi. Kambarys jau buvo prikūrentas, „buržuka“ įkaitinta įraudonumo. Tardytojas pasiūlė prie jos pasiūlyti, tačiau mergina atsakė, kad atidrékė drabužiai sušlaps į jį susirgsianti. Karmaliuginas atšovė nesas daktaras ir vėl pradėjo klausinėti. Kai vėl nieko neišgirdo, pabandė dar vieną triuką – iš spinotos pradėjo trauktis gražius pauksutus daiktus: moterišką grandinę su karoliais, auksinį žiedą bei laikrodį. Pažadėjo, jei atsakys į penkis klausimus, visa tai padovanotų.

Aldona atsilaikė. Bet ji nežinojo, kad išsisukti vis tiek nepavyks. Išeidama į mokyklą ji išleisdavo pas save perdienoti pažystamius partizanus. Butė stovėjo pianinas, kuriuo ji skambindavo. O ant jo – rémelis su gražiajos nuotrauka, daryta K. Baulo fotoateljė, geriausia Kaune. Išeidamas partizanų vyresnysis pasiėmė šią nuotrauką, o kitą naktį vyražė. Paimta nuotrauka tapo akivaizdžiu įkalčiu.

Likimo ratas tą naktį keistai apsisuko į „mainais“ pas Aldoną atsidūrė kitos nuotraukos. Tardymo metu nutaišiusi progą ji pačiupo pažintytų žuvusių partizanų nuotraukas ir išsidėjo į kišenę. Vedama koridoriumi padavė jas stribui – savo giminaičiui, ir nurodė nunešti reikalingam asmeniui.

Nuotraukose buvo nuždytu ir prie Kudirkos Nau-

miesčio turgaus aikštės išniekintų partizanų kūnai. Ant suramstytų palaikų krūtinį buvo išpjauti kryžiai. Aldona tiki, kad šios nuotraukos, kaip sovietų žiaurumo įrodymas, pasiekė užsienį.

Šakių kalėjime

Kudirkos Naumiestyje Aldoną laikė neilgai – tuoji išvežė į Šakius. Pasodino surakintomis rankomis ir kojomis įsunkvežimį, iš šonų susėdo keturi stribai. Sužinojė apie mokytojos suėmimą atėjo ir jos mokiniai – klasėje jų buvo dvidešimt šeši, tad nusidriekė ilgiausia eilė. Jie mėtė į mašiną maisto, dešrų, tačiau stribai viską išmetė lauk. Drąsiausias vaikas šūktelėjo: „Mokytojai paduok valgyti, nes ji nevalgiusi!“ Jie buvo antrokai – kai kurie aštuonerių, kai kurie vyresni – juk ne vienas tuo suiručių laiku buvo atsilikęs moksluose.

Šakiuose išlaikė apie du mėnesius. Siekdami išpesti daugiau žinių, emgėbistai suorganizavo provokaciją – pervežimo metu suvaidinėjo partizanų užpuolimą ir tariamą kalinės išlaisvinimą. Tačiau ir tariamieems partizanams, pasiūliusiems parodyti bunkerį, Aldona aiškino, jog bunkeriuose nebuvusi – dirbusi mokytoja ir neturėjusi laiko po miškus vaikščioti. Jau vedama atgal pastebėjo, kad šių „partizanų“ kelnės kaip stribų – su raudoiais „lampasais“. Išvadinti provokatoriai, stribai supykė ir norėjo vožti jai šautuvo buožę, tačiau tuo metu – vėl šaudymas, apspitusi šunų gauja, ir netrukus buvusi mokytoja vėl parvežta į kalėjimą. Visgi tos dvi ilgos įtemptos dienos, klam-

pojimas po sniegą su provokatoriais paliko atmintyje: „Bet, žinok, kiek nervų žmogui... Nežinau, kaip atlaikiau, bet užtat dabar tokia nervuota esu“, – guodėsi pasakodama Aldona.

Grąžintą į kalėjimą sušalusi ir peršlapusių „pabégėlę“ iš pradžiu uždarė į tik ką išmūrytą vienutę – „šlapia viskas, tai aš rankom prisiliečiau ir užrašiau metus, datą. Ir tada stovėjau – neisėst, neigulėt, niekonebuvo...“ Tik antrą ar trečią dieną pervedė į bendrą kamerą, kurioje viena gera moteris susupo merginą į kailinius ir paguldė.

Teismas ir išsiskyrimas su Lietuva

Gegužės 22 dieną A. Mekšraitytė išvežė į Marijampolę, ten ją turėjo teisti SSRS MGB Ypatingasis pasitarimas. Tačiau Aldona nebūtų Aldona – iš pradžiu prieš teismą pareikalavo sutaisyti batus, iš kurių nedaug kas tebuvo likę. Su tariamais partizanais nakvojant pas ūkininką, jie buvo džiovinami ant viryklės, tad susirietė, padai apdegė, vieno kulinis nukrito. „Ir, žinok, – juokėsi pasakodama Aldona, – paémė, per dvi valandas sutaisė ir atneš. Sakau: dabar jau galit teisti“. Nuteisė aštuoneriems metams. Ji ir vėl rodė nenuolankumą: skaitant nuosprendį atsistojusi iš lėto skaičiavo jau nystės metus, kuriuos tekė praleisti kalėjime: „Vienas, du...“ I pastabą, kad esanti „labai bjauraus charakterio“, mergina paaškino, kad ji – lietuvi, kaip ir jos tėvas, kovoja už laisvę, kol Lietuva buvo laisva, kol vėl neužėjo pavergėjai. „Viskā tu žinai... O kur partizanai“, – paklausė teisėjas ir čia pat gavo atsakymą: „Miške, eikit ir gaudykit!“.

A. Mekšraitytė pabrežė, kad tuo metu kartu su ja kaip politiniai kaliniai iš Lietuvos buvo pasmerkti išvežti švieisiai, labiausiai išsilavinę žmonės – mokytojai, studenai, kunigai... Atvestus į Vilniaus geležinkelio stoties peroną, juos laimino net trys kungių. Visi garsiai meldėsi. Aldona eidama spėjo pagriebti sau į žemės, bet neturėjo kur išsidėti. Pamatės kareivis pagrasiuose netrūkus buvusių – dirbusi mokytoja ir neturėjusi laiko po miškus vaikščioti. Jau vedama atgal pastebėjo, kad šių „partizanų“ kelnės kaip stribų – su raudoiais „lampasais“. Išvadinti provokatoriai, stribai supykė ir norėjo vožti jai šautuvo buožę, tačiau tuo metu – vėl šaudymas, apspitusi šunų gauja, ir netrukus buvusi mokytoja vėl parvežta į kalėjimą.

Ešelonui pajudėjus proviaduką, žmonės mėtė gėles. Vėžamieji giedojo „Lietuva, Tėvynė mūsų“, raudojo – „vaganas net kilnojosi nuo mūsų išgyvenimų... Tokia buvo tragediška nuotaika.

(keliamas į 7 psl.)

2014 m. gruodžio 29 d.

Tremtinys

Nr. 48 (1118)

7

Iš naujo sužaliavęs gyvenimo medis

Buvusių Mordovijos lagerio politinių kalinių susitikimas 1998 metų birželio 20 dieną

(atkelta iš 6 psl.)

Mordovijos lageriuose

Paklausta apie lagerį pirmiausia Aldona paminėjo dar caro laikais pastatyta kartuves, kurias kasdien tekdavo matyti pro langus, taip pat naktinius patikrinimus – „provierkas“ ir neleidžiančias užsnūstį blakes, su kuriomis tekdavo kovoti pilant ant narų „kipiatoką“ – pakaitintą vandenį. Ir dar tą dvokiančią sriubą, kurios nebuvo įmanoma valgyti. Dėl to reikėjo tenkintis ir taip mažytės „pajkės“ dalimi – 250 gramų duonos, bulvėmis. Nuo tokio davinio kalinė nusilpo, kad net nepaėjo: „Tie veilokai tokie dideli, kojos mano mažos, tai aš net griuvinėjau...“ Išgelbėjo medicinos sesuo lenkė, nurodžiusi guldyti į lagerio sanitarij skyrių – „sančastį“. Ji paskyrė žuvies taukų, žuvytės kilkės, vadintos „tiulka“, ir taip pastatė ligonę ant kojų. Kasdien Aldona užeidavo pas ją su duotu indeliu, į kurį ipliodavo žuvies taukų ir liepdavo gerti daug vandens. „Vandens gerdavome visi. Kelios moterys, kurios negėrė, tai numirė“, – liudnai pažymėjo Aldona.

Dirbo lagerio teritorijoje – siuvo „telogrejkas“, vyriškas

kelnes su „vatinka“ ir švarkus. Politinės kalinės sugyveno labai draugiškai. Aldona prisiminė draugavusi su maskvieta Marina Krylova. Ji buvo vertėja, laukusi iš Amerikos atvykstančio savo simpatijos su dokumentais. Deja, kadangi dirbo ambasadoje, buvo tuoju pat areštuota. Paskirta jai buvo palyginti nedaug – penkeri metai, bet įkalinimas sukėlė jai daug išgyvenimų. Išėjusi į laisvę netrukus mirė nuo vėžio. Dar spėjo pasitikti iš lagerio paleistą Aldoną, jos motina net siūlė „užrašyti“ lietuviui namą, bet Aldona nesutiko ir grįžo į Lietuvą.

Sugrįžus

Lageriuose praleidusi septynerius metus, 1955-aisiais A. Mekšraitytė grįžo į Lietuvą. Atvykusi į Kauną pirmiausia nuvažiavo į Šančius. Ten stovėjo dėdės namas, deja, jau irgi nacionalizuotas: „Tai aš einiu gatve ir verkiu, galvoju, ką aš darysiu, nei aš darbo gaunu, nieko...“ Visa laimė, kad sutiko gatve einantį savo buvusį mokinį. Šis ją atpažinės ir pažadėjęs priregistruoti. Pasirodo, dirbo Šančiuose pasų stato viršininku.

Netrukus pavyko įsidarbinėti fabrike „Drobė“, kur direktoriaus pavaduotoju dirbo jos tėvo pusbrolis. Dirbdama „Drobėje“, įgyvendino racionalizacinius pertvarkymus ir pateko į propagandinę kroniką „Tarybų Lietuva“. Stebėtinės posūkis tik ką iš lagerio paleistai ir niekur mokytojauti nepriimamai „tėvynės išdavikei“... Pati Aldona tos kronikos nežiūrėjo – bijojo, kad sužinos aplinkiniai ir išjuoks, neva pradėjusi dirbtį sovietams.

Daug per gyvenimą iškentėjusi, dabar Aldona nemėgsta ilgai apie save pasakoti. Kartais prasitaria: „Nenoriu nieko prisiminti ir kalbėti, nes skauda galvą ir širdį.“ Gyvenimas eina savo keliu ir neša visiems naujus džiaugsmus ir rūpescius.

Tačiau jai visada malonu pasidžiaugti nuotraukomis ir išpūdžiais iš organizuotų būvių Mordovijos politinių kalinių susitikimų, sąskrydžių „Su Lietuva širdy“. Kai kurias nuotraukas ir daiktus ji atidavusi muziejams. Štai Kauno IX forto muziejuje saugoma nuotrauka iš Mordovijos, kur ji, valiūkiškai besišypsanti, stovi šalia draugės ukrainietės Stefanijos Misko. Kauno rezistenčijos ir tremties muziejaus ekspozicijoje – beržo nuopjova, tarsi statulėlė, ant kurios kreivai nupjauto galo ovalaus paviršiaus nupieštasis žaliuojantis medis, o ant kito – užrašas „Lydutei! Vardo dienos proga. 1950.IV.5. Alda. Potma“. Kadaisė A. Mekšraitytės įteiktą dovaną Lidija Graudinaitė-Kuodiene paliko muziejui. Žvelgiant į šį suvenyrą taip ir norisi palyginti nupjautą šaką su Aldonas Mekšraitytės likimu, kurio nepalaužta ji iš naujo užaugino laisvai augantį ir žaliuojančią savo gyvenimo medį.

Rokas SINKEVIČIUS

Vidiniai nesutarimai duris atveria priešams

Tiedulietuviai, kurie kariaovo, jie tuo metu gyveno Helsinkyje.

Doc. A. Janužytė teigė, kad dėl Žiemos karo Lietuvos Vyriausybės ir žmonių pozicija buvo skirtinga. Vyriausybė išliko neutrali, neaitrino santykį su Sovietų sąjunga. O šiandieniniam hibridiniame Ukrainos ir Rusijos kare kitaip – yra ginamas Ukrainos vientisumas.

Doc. dr. atsargos plk. Algimantas Vaitkaitis apžvelgė Žiemos karo metodus, kaip naujo karo meno vystymosi etapa: „Indėlis į Žiemos karą – indėlis į karo meno istoriją. Trumpos dienos poveikis, šaltis, gamta, sukurti nauji karo veiksmų metodai. Suomija kariaovo ne partizaniniu būdu, žvalgybinė taktika buvo naudo-

jama mažomis grupelėmis. Suomių kariai lenkė sovietus savo kariniu pasirengimo lygiu, technikos trūkumą suomiai kompensavo slidinėjimo įgūdžiais.“

Ši konferencija buvo puiki istorijos pamoka mažiau ar daugiau žinojusiems apie šį karą, kuris, nors ir tėsėsi neilgai – 105 dienas, bet apie jį kalba-

ma kaip apie stebuklą.

Pabaigai norėčiau priminti maršalo Menerheimo, nepaprastai sunkiomis Suomijai aplinkybėmis parodžiusio neeilinio karvedžio stratego talentą, žodžius: „Vidiniai nesutarimai plačiai atveria duris priešams!“ Neatverkime jų!

Audronė KAMINSKIENĖ

ISSN 2029-509X

Leidėjas LPKTS

Tremtinys

Mūsų adresas: Laisvės al. 39, LT-44309, Kaunas, tel. (8 37) 323 204, faksas (8 37) 323 214.
www.lpkts.lt, el. paštas: tremtinys@zebra.lt

Redaktorė Jolita Navickienė. Redakcija: Dalia Maciukevičienė, Vesta Milerienė. Maketavo Ignas Navickas

Įmonės kodas 3000 32645
Ats./sąsk. Nr.LT18 70440600 0425 8365, AB „SEB“ bankas.

Spausdino spaustuvė
UAB „Morkūnas ir Ko“,
Draugystės g. 17, Kaunas
2 spaudos lankai
Tiražas 2330 egz.

Kaina 2 litai
0,58 euro

Projektą „Lietuvos Laisvės kovų, tremties ir tautos netekcių atspindžiai“ remia

S P A U D O S ,
R A D I O I R
T E L E V I Z I O J O S
R È M I M O
F O N D A S

Smaguriautojai

O tie virtuvės kvapai, puodų „menas“ – šuneliu pakampe uostinėji... Kaip tyčia, po manoviršutiniu gultu prasidėjo puodininkų debatai apie skaniausius barščius, kotletus, virtinius, pyragus – visokį visokiausią édalą...

Išpradžių mane jie „pamaitindavo“, bet kai nuo tų tauškalų dar labiau imdavo svaigti galva, urgztu tuščias pilvas, neapsikentęs išlojau:

– Eikit po perkūnais su savo puodais suskiai!

Bet suskiai išpo gulto su savo puodais neišėjo. Dar bologiu – prie lietuviškų suskių prisidėjus ukrainietiškiems –

nuo pragariško triukšmo nors iš barako lék!

Matyt, nuo ginčų „persivalgę“ puodininkai galų gale nutilo, taip ir neišsprendę, kieno édalai kvepia skaniau. Per anksti apsidžiaugiau: iš priesingų stovyklų liko du kvaliausi delegatai: mūsų Petras, rodos, nuo Igliukos, ir toks džiūsna-tik kelnėms palaikyti griauciai – ukrainietis. Mūsų Petras dar virtuoziškiau pradėjo postringauti:

– Čiaumoju cepelinus, taukai su spriegais per barzdą varva...

Klausydamas nors pasiusk! Ukrainietis-gailiai cypaudamas:

– Nieko nėra pasaulyje ska-

nesnio, kaip ukrainietiški virtiniai su šviežia grietine: čiaumoju virtinius, grietinė per barzdą varva!

Vieną rytą, jau pavasarėjant, po vakarykštį seilėms tyškant debatų, rytiniam skambalui suskambėjus:

– Kelkis i darbą, ko lauki, ar karcerio užsimanei, – pradėjo purtyti „virtini“ jo gulto kaimynas.

O tas jau – šaltas šaltutėlis – dūšia per barako kaminą išrūkusi... Persivalgė virtinių su šviežia grietine – liūdnai palin-gavome galvomis.

Liko mūsų Petras, „cepelinas“, dar paeinantis...

Antausis

Leki slidėmis po dangaus sidabriniais žiedais – vis žemiau ir žemiau nusileisdami šnabžda... Palaimintas, kas jų balsą išgirsta...

Leki per sniegynų vilnis – staiga visas dangus subanguoja purpurinėmis žalsvai melsvomis pašvaistėmis, pakyla, išsiskleidžia pasakos žiedu ir žaižaruodamas prabyla nakties gūdumoje:

– Dievas yra!..

Duonelės jau nereikėdavo su pagaliais apsiginklavusia „garbės sargyba“ i baraką parsigabenti. Dieną prie duonriekyklos būdavo didžiulė grūstis – mūsų blatniokas ūkvedys sugalvojo duoną naktį parsitempti. Vienam – nėra durnių, – trečią valandą nakties, pačiame įmygyje, jis budindavo kalinius. Kurį laiką pamėgo vis mane purtyti,

bet kai po keleto pasivažinėjimų nuo viršutinio gulto įspyrė jam į marmūzė – atstojo...

Paprasti darbininkėliai bent povieną kartą jau buvo pasivažinėję. Atėjo eilė mūsų klebonui. Geras žmogus buvo, gavęsi siuntinį išberdavo visiems ant stalą. Ar jūs matete, kaip dega išbadėjusi akys?

O mūsų ūkvedys priprato kleboną kankinti, jis – nesispardė... gera tokį vergą suraudus. Kiekvieną naktį, kai tik mūsų barako laikrodis – gegutė tris kartus sukukuodavo, stenantį kleboną ūkvedys jau tempdavo nuo gultų.

Prieš kalną i duonriekykla – tuščiomis, atgal – tik laikyti roges, nes į draudžiamą zoną nuslydus, visus vargus užbaigiantys septyni gramai į kaktą paseikins.

Vieną naktį su duona grįž-

damas klebonas užsnūdo, apledėjusi virvę jam iš rankų išskrito, nuo smunkančių pakalnén rogų dėžė su duona nuslydusi apsivertė, paikelės („pake“ – duonos norma lageryje) į sniegą pabiro...

„Didžiai gerbiamas“ ūkvedys nesiteikęs niekuomet nei prieš kalną, nei pakalnén roges tamptyti, visais velniais sugriaudėjės, užsimojo mūsų kleboną kumščiaiš „peržegnoti“! Klebonėlis žvilgterėjo į danguje kaip niekuomet visu didingumu išsiskleidusius liepsnojančius šiaurės pašvaistės sparnus ir atsidusęs kad trenks „didžiai gerbiamam“ ūkvedžiui į makaulę – tas vikst – išsitiesė kaip pėdas ant sniego...

Neįtikėtina – grąžos nedavė ir daugiau, gegutėms rėkaujant, mūsų klebono nuo gultų negramozdino...

Kvanktelėjės

Vorkutoje išaušo rytas, kaip ir visi rytai – ūkanotas, žvarbus. Per anglies dulkes it didžiulis kraujo lašas išsiritos saulė. Žvangtelėjo prie vartų kabantis bėgis. Aš, nusirioglinės nuo viršutinio gulto, pasigriebės savo duoną, jau kūpriau prieš kalną įvalgyklą. Kiek kartų sau prisiekinėjau, kad duonelę prarysiu tik su vandeniu valgykloje, bet ją pakeliui sučiupdamas savo priesaikos niekuomet neištēsėjau... Pasaulyje nieko skaniu už duonelę nebuvo, nėra ir nebus...

Valėme nuo geležinkelio bėgių sniegą. Kad visai nesušaltume, tampėme paskui save ant geležinio lakšto sukurta laužą. Staiga atbėga „šeštiorka“ („valdininko“ pasiuntinys):

– Nuo atpūškavusio trauki-

nio platformų kuo greičiausia nukrapstyti žvyrą!

Stovėjome vienas prieš kitą platformos galuose ir įnirtingai krapštėme gabalaissušalus žvyrą. Garvežys pypsedamas laukė, brigadininkas, kaip pasiutės, visus keikdamas, lakte! Ne be reikalo: visi, ir mano bendras, sukrypęs vokiatis, prie laužo šildėsi, tik aš krapščiausi, o garvežys pypsedamas kantriai laukė...

Brigadininko kantrybė truko:

– Tu, „šioks“, bjaurybe, „toks“, tau brigada tuo kaulus sulaužys!

Brigada, prieš kaulus sulauždama, man juokiantis, sušokusi mano žvyrą išdrabstė...

– Kvanktelėjės!..

Ne tik brigadininkas, bet ir visa brigada nusprendė – tikriaujai kvanktelėjės.

(Vorkuta. 175/14. 1955 metai)

Jonas LABANAUSKAS

„Brangioji Marta! Linkiu 1953 metais laisvės“

1990 metais Lietuvos Sąjūdžio Prienų tarybos laikraštyje „Gėlupis“ ir 2013 metais „Laisvės kovų archyvo“ 45 numerijoje buvo publikuota Birutės Jonelienės apybraiža „Neskaityt istorijos puslapiai“, skirta partizanų ryšininkės, sovietų kalėjimų ir lagerių kankinės Mortos Linkaitės (1925–1992) biografijai.

1951 metais M. Linkaitė po žiaurių tardymų buvo nuteista 25 metams lagerio ir 5 metams tremties. Iš pradžių kalinta In-toje, vėliau perkelta į lagerį Abezėje, kur buvo laikomi nebepajėgiantys dirbtis, suluošinti politiniai kaliniai. Galiausiai kaip nepagydoma 1956 metais išleista grįžti į Lietuvą.

Iš šio laikotarpio išlikę keliai nupiešti ir užrašyti atvirukai, datuoti 1952–1955 metais. Kai kurie iš jų buvo eksponuojami 2012 metų gruodij parengtoje parodoje „Kaledos – stebuklų laukimas“, veikusioje LPKTS būstinės salėje Kaune.

Tarp šių pasveikinimo atvirukų išskiria vienas, užraštas net trimis kalbomis. Iki šiol jis, berods, nebuvę pilnai išverstas. Inventoriuodamai muziejininkai buvo pažymėję, kad jis rašytas „lietuvių ir rusų“ kalbomis, tačiau bent trumpai atidžiau žvilgtelėjus, akivaizdu, kad didžioji pasvei-

kinimo dalis suraityta rašmenimis, primenančiais kai kurių Kaukazo tautų raidynus.

Atvirukas pieštas ir užrašytas paprastu pieštuku, ant viršelio trumpais brūkšniais su vaikišku paprastumu ir nuoširdumu nupieštas elnias žiemos naktį, eglės, jaunas mėnulis ir žvaigždės. Apačioje riestomis kirilicos raidėmis rusiškai sveikinama „S novym godom“ („Su naujais metais“).

Atviruko vidinės pusės dešinėje lietuviškai su klaidomis užrašyta: „Sveikina su Naujais Metais! Brangioji Marta! Linkiu 1953 mates laisvis. Inta. 1953 m. 1/I.“

Kairėje pusėje užrašas, kaip pavyko išsiaiškinti, yra armėniškas. Apytikslis vertimas į lietuvių kalbą skambėtų taip: „Su artėjančiais 1953 metais!

Linkiu jums, kad metai būtų sekmingi ir atneštų daug gerų įvykių. Tegul ateinantys metai būna išsilaisvinimo metai, linkiu, kad jūs vėl susijungtumėte su broliais ir seserimis. Inta. 1953 m. sausio 1 d. C...k“.

Taigi įrašai lietuvių ir armėnių kalbomis iš dalies atkartojavias kitą ir išreiškia laisvės troškimą, neretai nuskambėdavus Laisvės kovotojų ir politinių kalinių palinkėjimuose. Atviruko autorė pasirašo pirmaja ir paskutiniaja savo varado raide – „C...k“. Gali būti,

kad čia paslėptas Caruk ar kuris kitas armėniškas vardas. Tikėtina, kad abi merginos artimai draugavo, lietuvių Mortą arménė vadino jai įprastesniu Martos vardu. Naujujų metų proga ji ne tik nupiešė savo draugei atviruką, užraše palinkėjimą savo gimtaja kalba, bet ir pasistengė išversti kelis svarbiausius žodžius į jai beveik nepažįstamą lietuvių kalbą.

Rokas SINKEVIČIUS

